

Kalló-Lengyel Katalin

Bartók Béla gyermek- és népdalfeldolgozásai zongorára, szórványban élőknek is

Amikor Németországban elkezdtem zongorát tanítani, örömmel és meglepetéssel tapasztaltam, hogy a gyermekeknek szervezett zongoraversenyeken kötelező modern darabot Bartók Béla műveiből is lehetett választani. Kíváncsi voltam, megnyeri-e német tanítványaim tetszését Bartók zenéje, hiszen még magyar anyanyelvűek is sokszor nehezen birkóznak meg vele. Már egy-két év zongoraoktatás után eljátszottam növendékeimnek néhány apró remekművet, megadva ezáltal a lehetőséget, hogy a könnyebbek közül kiválasszák azt, amelyik a legjobban tetszik. A legtöbb gyerek a vidám, karakteres darabokért lelkesedett. Nyitottan, minden idegenkedés nélkül fogadták Bartók zenéjét, mintha Bach vagy Mozart gyermekeknek írt műveit hallgatták volna. Magyar gyermekdalaink láthatatlan szálakon kapcsolódnak a közös európai zenei alapokhoz. A *Csiga-biga, gyere ki* kéthangúsága minden nemzetnél megtalálható, hiszen a gyermek beszédfejllesztéséhez, a nyelvtanuláshoz is elengedhetetlen a zene. Ahogy a csigaház körkörösén nagyobbodik, úgy fejlődik a gyermek ritmusérzéke és hallása is. A fejlődés menete egyforma: a két, majd három hangtól a teljes skáláig, legyen az pentatónia vagy diatónia, a gyermekdaltól a népdalig, majd annak feldolgozásáig.

Hat-hét évesen a gyerekek ösztönösen ráéreznek az értékes, „csak tiszta forrásból” eredő muzsikára. Ezért fogadják el minden nehézség nélkül a német ajkú gyerekek is magyar népdalainkat. Az ismertebbekből negyvenet (!) Bartók Béla a *Gyermekeknek* című sorozat első két füzetében dolgozott fel. (A 3. és 4. kötetben szlovák népdalfeldolgozások szerepelnek.) *Apró darabok kezdő zongorázóknak* (oktávfogás nélkül), *magyar gyermek- és népdalok felhasználásával* – áll a szerző pontosítása a cím alatt, az Editio Musica Budapest kiadásának első oldalán. Ez a sorozat a zongoraoktatás egyik alapműve, szinte mindenhol a világon tanulnak belőle. 1908-1909 között keletkezett, 1945-ben pedig a szerző újra feldolgozta, véglegesítette. Érdekessége, hogy a *Jegyzetekben*, a füzetek végén közli a népdalok szövegét és lelőhelyét, így a német fordítás is könnyíti a közvetítést.

1. Az első füzetből válogattam néhány kedvenc dalt, nehézségi sorrendben:
3. Cím nélküli darab (Az *Elvesztettem páromat* feldolgozása.)
5. Játék (A *Cickom, cickom, vagyon-e szép lányod* feldolgozása, gyakran játsszák versenyeken.)

15. Cím nélkül (Az *Icike, picike az istvándi utca* dallamára, ma már kevésbé ismert.)

6. Balkéztanulmány (A *Hej tulipán, tulipán* dallamára.)

7. Körtánc (A *Kis kece lányom* csodálatos disszonanciákkal átszótt feldolgozása.)

II. A második füzet valamivel nehezebb zenei gyöngyszemeiből a következőket ajánlanám:

25. Cím nélkül (A *Fehér László lovat lopott* című ballada feldolgozása.)

26. Cím nélkül (A *Hess páva, hess páva* dallamára, a *Jegyzetekben Kerülj rózsám, kerülj* címen.)

31. Cím nélkül (A *Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok* gyönyörű, modern változata.)

27. *Tréfa* („vastag tréfájú szövege közölhetetlen” – írja a szerző a *Jegyzetekben*.)

29. Ötfokú dallam (Az *Anyám, édesanyám, elfeslett a csizmám* feldolgozása.)

Bartók másik, világszerte ismert pedagógiai remekműve 1926 és 1939 között keletkezett, hat kötetből álló *Mikrokozmosz, Zongoramuzsika a kezdet legkezdetétől* alcímmel. Az Edition Musica Budapest kiadása 156 olyan modern hangvételű zongoradarabot tartalmaz, amely nem csak kezdőknek szól. Fokozatosan felépítve, a zongorázó gyermeket az utolsó kötetben a koncertdarabokig juttatja el. Nagyon kevés eredeti gyermek- és népdalfeldolgozás található benne, de a népzene ritmus- és dallamvilága, a népdal szerkezetének stílus-elemként való használata rányomja bélyegét az egész kötetre. Néhányat választottam belőle:

II. Füzet

65. Párbeszéd (Nem eredeti népdal, de játékos szövege miatt a gyerekek nagyon kedvelik.)

III. Füzet

74. Magyar párosító (A *Virág Erzséki az ágyát* dallamra, b-változatban énekszólammal is előadható.)

95. Róka-dal (A *kertemben uborka* című népdal két változata, énekszólámra is.)

IV. Füzet

112. Változatok egy magyar népdalra

V. Füzet

127. Új magyar népdal (*Erdő, erdő, de magos a teteje*, énekhangra kísérettel.)

Megemlíteném még a *Kezdők zongoramuzsikája* című kottát, amely szintén az EMB kiadónál jelent meg. 18 könnyű kis zongoradarab kiválogatva, Bartók Béla a *Zongoraiskola* részére írott 44 zongoradarabból (A Bartók–Reschofsky *Zongoraiskoláról* van szó.) Ebből is érdemes néhány szerzeményt megemlíteni:

10. Népdal (*Virág Erzsé az ágyát* című népdalnak egy nagyon könnyű változata.)

13. Hol voltál, báránykám

15. Lakodalmas (*Zörög a kocsi, pattog a Jancsi* dallama a bal kézben.)

16. Paraszttánc

Csak biztatni tudom a világot bármely pontján szórványban élő magyar muzsikusi társaimat, hogy Bartók műveivel ismertessék meg az ott élő ifjúságot. Másrészt, ezek a népzenei épülő darabok a szórványban lévő iskolákban zenés foglalkozásokon, ünnepélyeken, többszörösen is „hasznosíthatók”. A következő ötletek váltak be a müncheni Hétvégi Magyar Iskolában:

1. Hogyha van zongorázni tudó tanulónk az osztályban, kérjük meg, hogy egy egyszerű darabot a fent említettek közül tanuljon meg. Az osztályban előbb énekeljük az eredeti népdalt, amely a feldolgozás alapja, így mindenki megtanulja, majd eljátsszatjuk a tanulóval. (Szükség esetén egy szülő vagy a tanár is előadhatja.) Előfordulhat, hogy hangszerhiány vagy más ok miatt nincs lehetőségünk élő muzsikálásra, akkor hangfelvételtől is meghallgathatjuk a műveket.
2. Szerencsés esetben egyik tanulónk megtanult néhány darabot, amelyet az adott alkalomhoz illően kiválasztottunk, ezt elő is adhatja a különböző ünnepélyeken (évnnyitó, karácsonyi ünnepély, anyák napja stb.), de elénekelheti előbb az egész osztály kórusban, utána zongorakísérettel, furulyán vagy más hangszeren is eljátszhatják. Nagyon jó a gyermekdalok hegedű-zongora változata is.
3. Sok iskolában a tanítás mellett táncsoportok is működnek. A táncházakban a magyar népdalokra épülnek a foglalkozások, tehát csak hasznára válhat a gyereknek, hogyha már ismer néhány dalt. Népzenei játékos együttesek koncerteken is megszólaltatták Bartók műveit – például a Muzsikás együttes. Érdekes lehet párhuzamot vonni.

4. Ehhez kapcsolódva mesélhetünk Bartók népdalgyűjtő útjairól, amelyeken nem csak magyar, hanem több Kárpát-medencei nép (román, szlovák bolgár stb.) dalait is gyűjtötte. Modern műveiben is felismerhetők ezeknek a stílusjegyei.
5. Nagyobb osztályokban beszélgethetünk életének utolsó szakaszáról, amelyet Amerikában, az emigrációban töltött. Azt tapasztaltam, hogy a kivándorolt családok gyerekeit érdekli ez a téma, legyen az akár első, második vagy harmad generációs leszármazott.

A listát lehet és érdemes tovább folytatni, megteheti mindenki a maga helyén. Megtisztelő és szép feladat Bartók zenéjével és életpályájával foglalkozni, hiszen az egész világon ismert és megbecsült zeneszerzőről van szó, akinek emberi magatartása is példamutató. Ha lehetséges, tanítsuk, vegyük be a tantervbe. Az egyszerű népdalfeldolgozásokon keresztül megnyitjuk a kaput a nehezebben érthető modern szerzemények felé is. Végezetül egyik legközismertebb művét, az *Este a székegyeknél* című zongoradarabot sem felejtethjük ki a sorból, amely a régi székely himnusz dallamát dolgozza fel. Ennek a csodálatos népdalnak az eléneklésével zárhatjuk foglalkozásainkat. Mivel szövegét kevesen ismerik, záróakkordként álljon itt.

Oh, én édes jó Istenem,
Oltalmazóm, segedelmem,
Vándorlásban reménységem,
Ínségemben lágy kenyерem.

Vándorfecske sebes szárnyát,
Vándorlegény vándorbotját,
Vándorlegény reménységét,
Jézus, áldd meg Erdély földjét.

Vándorfecske hazatalál,
Édesanyja fészkére száll.
Hazajöttét megáldotta
Boldogságos Szűz Mária.